

U J K Ö N Y V E K

Délvidéki írárok.

A délvidéki szépirodalom a táj visszatérése óta új életfeltételek közt teljesíti új hivatását: immár a szabad magyar szellem kifejeződése és mint ilyen, az integer magyar irodalom szerkesztőjeként él és fejlődik tovább. Gátlásai megszűntek, s vele sajátos nemzeti missziója is elhalványodott. Képviselői az új helyzetben kettős feladat előtt állanak: egyfelől a lezárt visszafojtott korszak eredményeit mérik fel; másfelől az utat keresik vissza, a magyar irodalmi élet egységébe, ahonnan az első világháború kiszakította őket. E kettős új teendővel birkózva bontakozik ki előttünk a táj sajátos lélekállapota azokban az alkotásokban, amelyeket a felszabadulás első hónapjai szárnyrabocsátottak.

Ilyen körülmények között első sorban a lírai költő felé fordul figyelmünk: ő a kor leglelkének tolmácsa, verseiben az idők szívének dobogását hallgatjuk. Timár Ferenc „Rongyos madár” című kötet (Minerva R. T. kiadása, Szabadka, 1942. 112 l.), amely a szerző hangulatos riportjainak gyűjteményével egyidőben látott napvilágot, annak az ifjúságnak hangján szól, amelyet az elnyomott évtizedek formáltak férfivá s a könyv „Utóíratának” magyarázó sorai éppen a magyar balsors élményére utalnak: „Az idegenek uralma alatt születtek ezek a versek. Nyomott hangulatukat részben ez magyarázza.” A korszak gondja Timár számára egyéni probléma, a küzdelmet, amelyet mint kisebbségi magyar vív, személyes életsorsának alakulásán érzékeli. Lírája látszatra mentes minden közösségi kapcsolattól, valójában azonban éppen vallomásszerű sze-

mélyes jellegével nyújt bepillantást mindabba, ami egy elnyomott korszak ifjú nemzedékében — mivel magyar volt — végbement..

Sajátos ellentmondó erők keresztüzében forrong, vergődik ez a lélek. Egyfelől sorsának terhe csüggeszti, gondjai húzzák a kétségbeesés felé s kiábrándító tapasztalatok szegik szárnyát reményeinek. „Kiszáradt belőlük minden ifjúság, mint vízililjomos hajdani mocsár,” olvassuk a koravén nemzedék jellemzését s ha az öngúny keserű filozófiája Adyt és a Schoppenhauer nyomán járó magyar századfordulót idézi is, a szavak megsúlyosodnak a kisebbségi élet élményeiben. A félmegoldás, megalkuvás, beletörődés kényszerűségében hervad az életkedv és fiatal energia a fiatal szívekben s a „Tabló” alá, amely Timár ifjúságának emlékét őrzi, fájdalmas rímek kíváncsoznak:

„Mindnyájan óh, jó fiúk vagyunk
Savanykás mosollyal, nevető könnyel
Félvállról véve, sőtlan közönnyel
Visszük a terhet, némán magunk.”

A légkör: a kedvetlenség — ellensége minden ifjú ábrándnak, vágyanak, s ellensége a költészetnek is. A költő minden letörtségen túl is élő, mozgó, dolgozó fantáziája, fiatalságának friss, elhasználatlan optimizmusa azonban mozgást, ritmust hoz a versekbe s megszínesíti a közöny szürkességét, amely körülötte mindent eltemet.

Timár költészetének legfőbb jellegzetessége ez a szinte álmodozó ösztönösséggel fel-feltörő életvágy, amely virágot fakaszt a kövek kebelén s tavaszra következtet a télből. Nem a csakazértis felhorkanó lázadása, hanem a kiolthatatlan életerő felbuzgása áll a szép sorok mögött, amelyek a fia-

tal szív meleg ábrándjait lobogtatják:

„Nekem még élni néha olyan jó.

Ablakom előtt nem gubbaszt holló.

Küszöbünkön vidám tücskök cirpeltnek

Diófánk lombjában csillag ég, serceg.

Szitál aranyeső.“

A duló világválság csüggedésében a gyermeki áhítat újraéledő csodája, a magányosság melankóliájában az ismeretlen élettárs felé szálló álmok sok finom vers ihletője lesz s a kötet csúcspontját jelentő alkotásokhoz vezet (Szabadkán 1939 nyarán, Őszi könyörgés, Ilyen légy kedves, Csillag leszel, Holnap húsz éves leszek, Diákszerenád, Balzsam). A valót a képzelet, a jelent a jövő ragyogásával vigasztalni és megfényesíteni — ez az örök költői hivatás s talán nem véletlen, hogy a nagy történelmi vihar kavargásában a délvidéki költő a költészet e legelemibb, legősibb képletéhez kanyarodik vissza verseiben. Csak egy kis kompozíciós erőfeszítés még, a versek egységesebb átfogása, itt-ott több idealizmus és bátrabb, tisztább leszámolás az elmúlt naturalista idők itt-ott kísértő vallási és etikai konvencióival, — s Timár, a déli végek reprezentatív költőegyeniségeinek sorában az elsők között lehet. Biztos tolla, színes nyelvfantáziája, lírai mélysége most is figyelmet követel.

Az újságírás iskolájában kiforrott írótipussal szemben a műkedvelő irodalombarát megismerélyesítőjeként lép elének Stadler Aurél, a palicsfürdői gyógyszerész-költő „Tiszta szó” című kötetével (Globus-Papp Géza, Szabadka 1943. 64. l.). A szerző hetedik verseskönyve keletkezését bizonyára az irodalom élvezetének élménye magyarázza, melyről „Olvasás közben” című verse szól:

„Lám egy verssor mennyit adott

Örömet, nem talmít, de szépet,

Néhány szóban fenséges képet,

Emléket, színt hangulatot.“

Stadler az építő érzések felé vonzódik, mint a kötethez csatolt rövid curriculum vitae írja, jellemzi írásait a „megnyugtató eszményi világszemlélet, igazi emberiség, mély vallásosság, izzó hazaszeregetet.” Jobb verseit egy-egy gondolati ötlet ihleti (Te is, Ablakrés, Jöjjenek, A magyar lélek, A vilámsujtott fa, Máglya az erdőn), az érzelmek, hangulatok tolmácsolására formanyelve kevésbé alkalmas. Általában írásain erősen érzik a rögtönzöttség, az érlelés és csiszolás hiánya. De mint a naturalista zongorajátékos egy-egy melódiaja megszínésül az őszinte érzések ihletében, Stadler verseiben meg-megragad egy színesebb kép, vagy fordulat, új távlatú eszme, ha e mű egésze nem is közelít a formai tökéletesség felé. A sajátos délvidéki problémakörbe csak kötetének néhány darabjával kapcsolódik.

Verseskötetével egyidejűleg második kiadásban látott napvilágot Stadler Aurél *Eszmény és erkölcs* című aforizma gyűjteménye is (Globus. Papp Géza kiadása. Szabadka, 1943. 64 l.). A finom, nemes idealizmust sugárzó gondolatfoszlányok közt a „Gyermekkorom” című fejezet futó impreszionista stílusban rögzíti még az író győri gyermekéveinek halvány emlékeit.

Filozófiai miniatűrök címen hasonló füzet jelent meg Dr. Spakovszky Anatol tollából is (Bogdanov könyvnyomda, Ujvidék 1942. 14 l.). A szerző korábbi tekintélyes arányú irodalmi munkássága elsősorban a kultúrfilozófia körében mozog, kis füzetének

eszmefuttatásai is nagyrészt idevágának. Néhány szubjektivista, kanti alapon nyugvó tételének az erkölcs és az igazság fogalmáról ellent kell ugyan mondanunk; el kell ismernünk azonban, hogy gondolatai ötletesek és Sparikovszkynak birtokában van a kifejezés stílusos egyszerűsége és biztonsága.

A Magyar Népművelők Társasága kiadásában a „Magyar Klaszszikusok” filléres kiadásában a napokban hagyta el a sajtót a *Délvidék novellistái*-nak új anthológiája Csuka Zoltán összeállításában. Herceg János régebbi kiadványa után a „Délvidéki elbeszélők válogatott munkái” (Forrás Nyomdai Műintézet, Budapest 1943. 95. l.) másodszor tesz kísérletet, hogy a visszatért részek epikáját főképvisezőiben közel hozza az anyaország közvéleményéhez. Tizennégy novellában lép eléünk Berényi János, Börcsök Erzsébet, Csuka János, Csuka Zoltán, Cziráky Imre, Herceg János, Illés Sándor, Kende Ferenc, Laták István, Majtényi Mihály, Szentleky Kornél, Sz. Szigethy Vilmos, Szirmai Károly és Timár Ferenc írói egyénisége. A gyűjteményt, mint általában a hasonló bemutatkozó írásokat, csak a jóakarató érdeklődés és nem a magas esztétikai igények szempontjaival mérhetjük meg érdeme szerint. Mint komoly kísérletet annak a nagy adósságnak törlesztésére, amellyel a küzdelmeiben cserbenhagyott délvidéki irodalomnak közvéleményünk tartozik, hálásan is fogadjuk. Esztétikai veretében nagyon különböző stílusú és színvonalú írás kerül itt egymás mellé, a régi Nyugat beirányzódásaitól a modernebb népies és misztikus törekvésekig. Kár, hogy az írók nem mindenkor tükrözi tehetsége tel-

jében a felsorakoztatott novella; így Cziráky Imre, aki egyik leg-erősebb délvidéki egyéniségünk, kissé bágyadtabb lapokkal szerepel. Kristály István tragikum felé feszülő súlyos tehetségét pedig teljesen nélkülöznünk kell a füzetben (elzárt bánáti helyzete folytán). Általában szívesen vetjük volna, ha a mélyebben a bácskai fekete humuszba gyökerező írások közül többet kapunk, viszont vannak lapok, amelyek — kivált olcsó, népművelői célú kiadványban — világnézeti-erkölcsi szempontból nehezen találhatnának előttünk igazolást.

A kötethez írt bevezetésből emeljük ki, hogy a szerkesztő a vágyakozás hangján ismételten említi „a régvárt nagy bácskai regényt”, amelynek írására nézete szerint Herceg, vagy Illés Sándor volna hivatott.

Sokféle irány, forma és szándék vonalán így halljuk csöndben a délvidéki irodalom rügyeinek pattogását. Ugy érezzük azonban, a táj kulturáját való mivoltában csak akkor szemlélhetjük majd, ha a Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség, a magyar élet e nagyjelentőségű erőközpontja, túl az előkészítés most folyó verejtékes korszakán, szervező energiáival teljes elevenességgel kapcsolódhatik be a tájszellemi mozgalmaiba. Ami a fentebbi önálló kiadványokban jelentkezik, szemmértékünk szerint inkább egyéni becsvágy és áldozatkészség gyümölcse, s mint ilyen tiszteletreméltó. A szellemi élet átfogóbb, mélyrehatóbb kereteivel, állandóbb, szervezetesebb ösztönzéseivel azonban véleményünk szerint a termés minőségben és mennyiségben egyaránt megsokszorozható.

SÁNDOR ISTVÁN